

Adem CEYHAN*

**İSLÂM VE TÜRK EDEBİYATI ÇALIŞMALARINDA BİR ÖMÜR:
H. AHMED SCHMIEDE- HAYATI, FAALİYETLERİ VE NEŞRİYATI¹**

Öz: 1935'te Berlin'de doğan ve 19 yaşında Müslüman olan H. Ahmed Schmiede (1935-2010), 1954'ten vefatına kadar İslâm dinine, Türk kültür ve edebiyatına dair yayınlar yapmış gayretli bir Türk dostu, verimli bir araştırmacı- yazar ve mütercimdir. Çeşitli gazete ve dergilerde İslâm, Türk edebiyatı, Türk, Azerbaycan ve Alman edebiyat tarihinin belli başlı şahsiyetleri, Türk-Alman münasebetleri gibi muhtelif konularda yazıları yayımlanmış olan Schmiede, Kuzey Azerbaycan edebiyatını Türkiye'de, Türk edebiyatını Azerbaycan'da, her iki ülke edebiyatını Almanya'da kitap, makale ve konferans yoluyla tanıtmaya çalışmıştır. Onun Almanca hadis çevirileri, *Dede Korkut Kitabı*'nin Almancaya tercümesi, Türkçe aslının neşri, Giritli Aziz Ali Efendi'nin (ö. 1798) hayatı, Azerbaycan halk masallarından seçmeler... gibi Eski Türk, Yeni Türk ve Türk Halk Edebiyatına ait çok sayıda yayını bulunmaktadır. Bu çalışmada, Schmiede'nin hayatı kısaca hikâye edildikten sonra, yayımlanmış eserleri hakkında bilgi verilmektedir. Anahtar Kelimeler: Ahmed Schmiede, İslâm, Türk edebiyatı, Azerbaycan, tercüme.

**Ein Leben für den Islam und der türkischen Literatur:
H. Ahmed Schmiede- Leben, Arbeiten und Veröffentlichungen**

Zusammenfassung: Der im Jahre 1935 in Berlin geborene H. Achmed Schmiede konvertierte mit 19 Jahren zum Islam. Der Freund der Türken hatte seit 1954 bis zu seinem Tod mit Eifer über die türkische Kultur und Literatur Artikel und Bücher verfasst. Er war ein produktiver Forscher, Schriftsteller und Übersetzer. In verschiedenen Zeitungen und Zeitschriften schrieb er über Islam, türkische Literatur, sowie türkische; Aserbajdschanische; deutsche Literaturpioniere. Schmiede schrieb unter anderem über türkisch-deutsche Verhältnisse. Die Nord Aserbajdschanische Literatur versuchte er in der Türkei und die türkische in Aserbajdschan in Form von Büchern, Artikel und Konferenzen, bekannt zu machen. Er veröffentlichte unter vielen anderen alt türkischen; neutürkischen und der türkischen Volksliteratur folgende in deutscher Sprache: Hadith Übersetzungen, Dede Korkut Geschichten, die Veröffentlichung des türkischen mit Kritik, Das Leben des Aziz Efendi von Girit, Ausgewählte Volksmärchen aus Aserbajdschan. In dieser Arbeit wird das Leben von Schmiede kurz dargestellt und näheres über seine Werke geschildert. Schlüsselwörter: Ahmed Schmiede, Islam, türkische Literatur, Aserbajdschan, Übersetzung.

* Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; ceyhanadem@hotmail.com

¹ Bu metin, 25-27 Kasım 2010 tarihinde Kayseri'de Prof. Dr. Mine Mengi adına düzenlenen VI. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumunda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

Giriş

13 Ekim 2010 Çarşamba günü akşama doğru fakültedeki odamda internet sitelerinden günlük haberleri okurken, bir tabut fotoğrafı yanındaki başlığı görür görmez, yüreğim “cızzz!” etti: “Ahmed Schmiede Hakk’a yürüdü...” Aaa!.. Hani ben Ahmed Ağabeyle uzun bir röportaj yapacak ve ondan hayatını, faaliyetlerini, neşriyatını anlatmasını rica edecektim?!. Doğrusu, birkaç sene önce, akrabası sayılabilecek aile dostu merhume Ayla Demiroğlu’ndan Schmiede’nin bazı sağlık problemlerinin bulunduğunu öğrenmiş; fakat galiba Almanların bize nazaran daha uzun ömürlü olduğunu düşündüğümünden, bu hastalığın vefatla neticeleneceğine ihtimâl vermemiştim... Ben o gayretli, Türk dostu Alman Müslüman için de -Ayla Demiroğlu için hazırlayıp yayınladığım çalışma gibi- sağlığında bir armağan kitabı hazırlanması gerektiğini düşünüyor; hatta bu işe şahsen girişmek, en azından hayatını ve eserlerini derli-topluca anlatan bir makale yazmak istiyordum. Heyhat!..

Ahmed Schmiede’yi, 1980’li yıllardan beri takip etmeye çalıştığım *Türk Edebiyatı* dergisindeki yazılarından gıyaben tanıyor; hem İslâm’ı araştırarak kabul etmiş bir Müslüman Alman olduğu, hem de Türk edebiyatıyla alâkalı yayınlar yaptığı için takdir ediyordum. Bu gıyabî tanınmanın yine gıyabî tanışmaya döndüğü sene, 1997 yılıdır: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*’nin bir cildinden kendilerinin Berlin’de yaşadığını öğrenmiş; böylece ilkokulu bitirdiğim ve ailemin uzun zamandır ikamet ettiği bu şehirde onunla görüşüp tanışabileceğimizi düşünmüştüm. Ahmed Schmiede’nin bu ansiklopedi için yazdığı bir maddeden öğrendiğime göre, Alman şarkiyatçı Fleischer (1801-1888), Reşîdüddîn Vatvat’ın Hz. Ali’ye ait yüz sözün Farsça tercüme ve şerhi konusundaki meşhur eserini Almanca’ya tercüme ederek yayımlamıştı. Ben o sıralarda Türk edebiyatında Hz. Ali vecizeleri hakkında ilmî bir araştırma yaptığımdan, Fleischer’in bu eserini Berlin Devlet Kütüphanesi kataloglarında aramış; fakat bulamamıştım. İşte 1997’de basılan doktora tezime gönderdiğim mektupta, söz konusu metnin bir suretini temin konusunda bana yardımcı olmasını rica etmiştim Ahmed Ağabeyden...

Mektubuma karşılık Schmiede’nin gönderdiği paketten, cevabî mektubuyla neşredilmiş bazı Almanca ve Türkçe kitapları çıktı. Bu eserlerden biri, Nasreddin Hoca fıkralarından bir kısmının Almanca’ya tercümesiydi. Ahmed Ağabey, *Unser Hodscha Nasreddin* (Bizim Nasreddin Hoca) adını taşıyan ve Mustafa Delioğlu’nun sevimli resimleriyle bezenmiş olan kitabını, şu cümleyle ithaf etmişti bana: “Dede Korkut, Yunus Emre, Nasreddin Hoca gibi Türk millî seciyesine ‘tamga’ vuran uluları rahmetle andığına emin olduğum Adem Ceyhan’a sevgilerimle... Berlin, 13.12. 97”

Dede Korkut hikâyelerinin Almanca’ya çevirisi olan *Dede Korkud’s Buch* (Dede Korkut Kitabı) ise ilkin kaliteli baskısıyla dikkat çeken, yer yer, eserin muhtevasına uygun, renkli resimlerle de süslenmiş bir eserdir.

Onun gönderdiği kitapları, “Bakın, bir Alman, yani dili, ulusu, tarihi, kültürü bizimkinden farklı olan bir insan, millî kültür ve edebiyatımıza ne kadar alâka duyuyor ve sevgi besliyor! Türk adını taşıyan nice kimseden daha

çok bu millete hizmet ediyor!.. Görün, ibret alın!..” diye öğrencilerime göstermiş; bu sırada ona yazdığım ve onun cevaben bana gönderdiği mektupları da okumuştum. 12 Ocak 1998 tarihli mektubunda, yazdıklarının neredeyse tamamının yankısız kaldığı konusunda şu hüznün verici satırlar da yer alıyordu:

“Aziz kardeşim, inanın ki, *Türk Edebiyatı* ve diğer dergilerdeki değersiz uğraşlarım hakkında sarf ettiğiniz yürek sözleri beni pek duygulandırmıştır. Çünkü otuz yıldaki yazı-bozularım hemen hemen tümü ile yankısız kalmıştır. Bazen kendimi çölde vaaz eden faydasız bir molla gibi hissediyorum. Tenkitsiz bir muharrir uzun vâdeli olarak nasıl çalışsın? Yazara gerek olan övgü değil, eleştiridir. Sehvilerini başka türlü idrak edemez, tashih edemez. Elbette biliyorum ki, bunda Türk halkının yazara- çizere, bilgine olan saygısı büyük rol oynamakta.”

Kitaplarından haberdar olan yahut bazı kültür ve edebiyat dergilerini takip eden okuyuculara H. Ahmed Schmiede ismi, sanıyoruz ki, yabancı gelmeyecektir. Biz burada ilkin değerli yazar ve mütercimnin hayatını kısaca anlatmaya, sonra basılmış eserleri, ansiklopedi maddeleri ve dergilerdeki yazıları hakkında topluca bilgi vermeye çalışacağız.

Hayatı

Hanspeter Ahmed Schmiede, 7 Aralık 1935 tarihinde Berlin’de Peter ve Erna Schmiede’nin oğlu olarak dünyaya geldi. Onun Türk milletine karşı duyduğu alâka, babası ve annesinin I. Dünya Harbi yıllarında Türklerle birlikte savaştığı senelere dayanır: Babası Peter, 1915-16 yıllarında Galiçya cephesinde Osmanlı askeri ile omuz omuza savaşmış; bundan dolayı Türkleri sevmenin bir borç olduğu kanaatini taşıyan bir insan; annesi Erna Hanım (ö. 1968) ise aynı cephede Salîb-i Ahmer (Kızılhaç) hemşiresi olarak çalışmış, vatanperver bir Prusyalı ve Osmanlı hayranıydı.

I. Dünya Harbini idrak etmiş ve bu harbin bir cephesinde fiilen bulunmuş bir anne-babanın çocuğu olan Hanspeter, II. Dünya Savaşının patlak verdiği ve bütün şiddetiyle devam ettiği 1940’lı yılların başında, henüz çocuk olduğundan askere alınmamıştı. Bununla birlikte harbin sebep olduğu korkunç tahribatı, alınan güvenlik tedbirlerini, yıkılış-bozuluştan sonraki süratli onarımları iyi hatırlıyordu: Geceleri, hava hücumunu haber veren alarm sirenleri çalar; herkes sığınaklara koşardı. Bütün şehir korkunç şekilde sallanır; yanar, yıkılırdı... Hücum bitince, dışarıya çıkılabileceğini haber veren sirenler çalardı. Sivil savunma ekipleri en kısa zamanda yollardan, caddelerden, molozu temizlerlerdi. Köşebaşlarına kazanlar konur; herkese bir bardak sıcak süt ile bir sandöviç verilir ve sular kısa zamanda akmaya başlar; elektrik şebekesi tamir edilir, cereyan gelirdi... (Eygi, 2005: 3).

Çocukluk yıllarında böyle büyük bir musibete şahit olan Schmiede, dokuz sınıflı temel okuldan mezun olduktan sonra, inşaat branşında idarî ve malî memurluk konusunda ihtisas yaptı. İş hayatına atıldığı 17 yaşından 21 yaşına kadar esas mesleğinde çalıştı. Aklının erdiği çocukluk yıllarından beri anne ve babasının anlattıklarından dolayı Türklere karşı ilgi duyan, sevgi

besleyen Hanspeter, daha sonra bu sevginin kaynağını araştırmak ihtiyacını hissetmiş; hem Osmanlı Türkçesini, hem de Türkçenin Azerbaycan, Türkmen, Çagatay gibi lehçe, edebî dil ve edebiyatını öğrenmeğe çalışmıştı. Sonunda 1954 yılında, “kalbini saran bu muhabbetin kaçınılmaz icabı olarak, Türkleri büyük bir millet haline getirip yücelten dini”, İslâmı kabul etti (Schmiede, 1989: 21) ve “Ahmed” adını aldı. Berlin’de yaşayan Türklerden Abdulmuhsin el-Konevî’nin (Muhsin Alev) tavsiyesiyle kabul ettiği “Hulûsî” (H.) ismini de Ahmed’in yanında bir sıfat ve temenni olarak zaman zaman kullandı. Schmiede’nin annesi de kendisinin ihtidasından sonra İslâm’ı kabul etti; Fatıma ismini aldı. Türkçeyi, belirttiğimiz merak saikiyle kendi kendisine öğrenen Schmiede’nin daha sonra bir Türk kıızıyla evlenmesi ve bu yeni akraba çevresi de şüphesiz dilimizi iyi derecede bilmesinde tesirli olmuştur.

Genç Alman Müslüman, Türkçesi sayesinde, 1957-61 yıllarında T.C. Berlin, Köln ve Münih Başkonsolosluklarında tercüman olarak vazife aldı. 1966 yılına kadar serbest tercümanlık yaptı. 1966’dan 69 yılına kadar T.C. Bonn Büyükelçiliği Ticaret müşavirliğinde çalıştı. Daha sonra geçimini yine serbest meslek sahibi olarak temin etti.

Schmiede, bir taraftan tercümanlık gibi işlerle hayatını kazanırken, diğer taraftan İslâm’ı, Türk kültür ve edebiyatını tanıtmaya, anlatmaya çalıştı. Dergi, makale ve kitap yayınlamak, radyo programları yapmak, konferans vermek gibi türlü vasıtalarla çalışmaya başladı. Onun yazıları, 1950’li yılların ikinci yarısından itibaren Türk basınında yer aldı. Meselâ, Nisan 1956’da Ankara’da aylık olarak yayımlanmaya başlayan *İslâm* mecmuasının “yazı ailesi”nde bulunan Hulûsi Ahmed Schmiede, anılan dergide Almanya’da İslâm, bu ülkede İslâmî faaliyetlerin tarihi, o sıralardaki vaziyeti ve istikbali, Avrupa’nın dinî bakımdan geleceği, İslâm’ı kabul etmiş veya İslâm’a sempati duyan Avrupalılar... gibi konularda yazılar yayınladı.

Schmiede, 1958 yılından itibaren, kendisi gibi Alman Müslüman olan Malik K. Assmann’la birlikte “*Al-Islâm*” (el-İslâm) adlı Almanca dört sayfalık bir mecmua çıkarmaya başladı. 1960 yılında üç yüzü aşkın Müslümanın ikamet ettiği Köln şehrinde, çeşitli millet mensuplarından bir heyet, İslâm Cemiyeti kurmaya karar vermiş; başkanlığa Achmed Schmiede’yi seçmişti. (*İslâm*, 1960: 64). *Al-Islâm* dergisini neşredenler, 1964 yılında mecmuanın bir kısmını Almanca, bir kısmını da Türklerin faydalanabilmesi için Türkçe sekiz sayfa olarak yayımlamaya karar verdiler. (*İslâm*, 1964: 190). Schmiede, genç müslümanlar için Münih İslâm Merkezi’nin yayını olarak “*Du Und Der Islam*” (Sen ve İslâm) isimli bir dergi daha neşretmişti. (Schmiede, 1976: 144).

Yakın tarihimize dair araştırma ve yayınlarıyla tanınan yazar Kadir Mısıroğlu, *Geçmiş Günün Elerken* adını verdiği hatıralarında, Ahmed Schmiede’yle tanışmasını da anlatır. Schmiede’nin Alman olduğu anlaşılacak kadar düzgün Türkçe konuşması karşısındaki hayretini belirten Mısıroğlu, “Türk gibi Müslüman” oluş hakkındaki tesbitini ve 1960’lı yıllarda Almanya’ya giden Türklere dair düşündürücü tenkidini de nakleder:

“Fransa dönüşü yine Aachen’da Evren Karadayı’ya uğradım. Artık Ramazan bitmişti. Bayram namazını Bilâl Câmîi’nde kıldım. Namazdan sonra

bu câmiin alt katındaki yemek salonunda çay içiyorduk. Masamdaki arkadaşlarla tanışırken, birisinin Sivaslı, diğerinin Konyalı ilh.. olduğunu söylemelerine mukabil gayet fasih Türkçe konuşan biri de:

‘- Ben almanım!..’ demez mi?! Doğrusu inanılır gibi değildi. O’na ismini sordum:

‘- Ahmed Schimide!..’ dedi.

‘- Aşk olsun!.. Ne kadar güzel Türkçe konuşuyorsunuz!.. Söylememiş olsaydınız, ben sizin Türkçe’yi sonradan öğrenmiş bir insan olduğunuza asla ihtimal veremezdim!’ deyince muhatabım kulağıma eğilip:

‘- Kadir Bey, ben türk gibi müslümanım!..’ dedi. Hayretim daha ziyade arttı.

‘- Bu da ne demek?! Türk gibi müslüman olmanın alâmet-i fârikası ne?!’ diye sordum. Salonda her kavimden müslümanların duymasını istemiyordu. Yine kulağıma eğilerek:

‘- Türk gibi müslüman olmanın alâmet-i fârikası ‘edebli’ ve ‘cesur’ olmaktır!..’ dedi.

‘- Hariçten gelip Müslüman olabilmiş, bu yüce dinin hakikatine nüfuz peydah edebilmişsin!. Buna ilâveten bir de böyle incelikleri kavramışsın!.. Bravo!..’ dedim.

İzah etti. Babası, ‘Çanakkale Muharebeleri’nde bulunmuş bir alman subayı imiş. O’ndan Türkler’in faziletlerini öğrenmiş. Bu te’sir ile 1950’li yıllarda Türkiye’ye gelmiş ve Türkiye’de müslüman olmuş. Beni de o yıllarda Nazif Çelebi’nin evindeki toplantılardan hatırlıyormuş. Yanında sekiz-on yaşlarında bir oğlu vardı. O’nun her gittiği mektepte hristiyan Alman çocukları ile kavga ettiğini anlattı ve Alman Cemiyeti’ndeki mânevi çöküşü izah etti ve:

‘- Ah buraya gelen Türkler eski Osmanlılar, babamın cephe arkadaşları gibi olsaydılar, burada İslâm hesabına ne büyük bir fütühat olurdu?!’ diye hayıflandı.” (Mısıroğlu, 1995: 133-134).

1965-66 yıllarında *Yeni İstiklâl* gazetesinde aralıklı olarak yazıları çıkan Schmiede’nin, 1968 tarihli *Yeşilay* dergisinin bazı sayılarında da makalelerine rastlanmaktaydı. Gayretli yazar ve mütercimim Türkiye’de *Sancak*, *Bugün*, *Türk Kadını*, Azerbaycan’da ise *Azerbaycan*, *Edebiyat ve İnceneset* ve sair gazete ve mecmualarda, Almanya’da muhtelif yayın organlarında İslâm dini ve Türk edebiyatı hakkında sayısız tesbit edilemeyen makaleleri çıktı.

Schmiede’nin Alman olan ilk eşinden iki oğlu dünyaya gelmiş ve bu çocukları kendi istekleriyle İslâm’ı kabul etmiştir. Müslüman olduktan sonra namaz, oruç gibi İslâmî vecibeleri muntazaman yerine getiren Schmiede, 1962 senesinde hac farızasını eda etmiş ve Mekke’de tertip edilen İslâm Âlemi Kongresi’ne katılmıştı. Türk asıllı eşinden öğrendiğimize göre, iki kere umre de yapmıştı. Türk milletine, diline ve edebiyatına büyük sevgi besleyen Alman mühtedi, Türkiye’ye sık sık gider; kitap ve yazılar yayımlamaktan dolayı dost olduğu ilim adamları, şair, yazar ve yayıncılarla sohbet etmekten memnuniyet duyardı. Makale veya kitaplarından anlaşıldığına göre, onun tanışıp görüştüğü ilim adamları, şair ve yazarlar arasında şu isimler sayılabilir: Kemâleddin Şenocak, Mehmed Şevket Eygi, Bahtiyar Vahabzade, Abbas Zamanov, Ahmet

Kabaklı, Turan Yazgan, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Muharrem Ergin, Kadir Mısıroğlu, Bahtiyar Vahabzâde, Vehbi Vakkasoğlu...

Schmiede'nin hedeflerinden biri de 1960'lı yılların başlarında muhtelif uluslara mensup, beş binden fazla Müslümanın yaşadığı Münih'te, ilkin din kardeşlerinin ibadet yeri ihtiyacını karşılamak için bir cami inşa etmek, sonra bunu İslâm Merkezi hâline getirmek, böylece hem Müslüman çocuklarına dinî terbiye vermek, hem de Hıristiyan Almanların İslâm hakkında doğru bilgi edinmelerini sağlamaktı. (*Sebilürreşad*, 1962: 157). Kendisi, 25 Mart 1962 tarihinde yapılan umumî toplantıda, Münih Camii Yapım Heyetinin başkanı Said Ramazan tarafından sekreterlik vazifesine uygun görüldü. Münih İslâm Merkezinde faaliyetlerini sürdüren Schmiede, 13 Nisan 1966 tarihinde Müslümanlar Cemaati adlı cemiyetin kurucuları arasında yer aldı. Bu cemiyet, Münih'te kurulan ilk Türk derneği olup BMW fabrikasının yakınlarında ilk camii ibadete açtı. (1978 yılı Şubat ayında yapılan bir umumî toplantı sonrasında Schmiede, İslâm Cemaati adlı dernekten üyeligini geri çekti). İnşası için on yedi cemiyet hâlinde yıllarca uğraştıkları (*İslâm*, 1959: 22) ve temelini 6 Ekim 1967 tarihinde attıkları (*İslâm Medeniyeti*, 1967: 48) cami, 1973'te tamamlanmıştı. Münih Camii Yapım Komisyonu sekreteri Schmiede, Türk cemaate hitap edebilecek, İslâmî bilgileri edinmiş bir imam ihtiyacı duymuş; bu sebeple Türkiye'den bir hoca istemişti. Onun bu talebi üzerine, hafız, İmam-Hatip Okulunu dışarıdan bitirmiş, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu Çankırlı Mehmet Şeker (doğ. 1936), Almanca öğrenerek 1974'te Münih'e geldi. Arapça ve Türkçe hutbeleri Şeker, onların Almancasını ise Schmiede okumaktaydı.

Dilimizi çok iyi derecede öğrenmiş olan Schmiede, gençliğinden vefatına kadar, demek oluyor ki aşağı-yukarı elli yıl boyunca Türkçe birçok İslâmî ve edebî eseri Almancaya çevirdi. Ocak 1982 tarihli *Türk Edebiyatı* dergisinde "Türkçe üzerine..." yazısının bazı kısımlarını, hem meslek hayatını anlatması, hem de lisanımıza duyduğu sevgiyi ve onun son zamanlardaki resmî, gayr-ı resmî müdahaleler sonucunda "bozulmuş olması" karşısında hissettiği üzüntüyü dile getirdiği için (Bu konuda 2/ 7/ 1966 tarihinde Münih'ten İ. Semahaddin Cem'e gönderdiği bir mektup: Acer, 2008: 365-367) nakletmek istiyoruz:

"Mütercim olarak günlük meslek hayatımda hasta bir dille boğuşuyorum. Berlin Devlet Savcılığının Türk dili mütercimiyim. Harcıalem tercümelerin yanı sıra kitap halinde neşredilmiş büyük hacimli edebî tercümelerim, makalelerim vardır. Neden bahsettiğimi iyi bilirim. Her gün elime geçen metinler, hapse düşmüş Türklerin dertnamelerinden tutun, Türkiye adlî mercilerinin istinabe evraklarına, envai çeşit mevzudaki gazete makalelerine, Türk sosyal güvenlik vs. müesseselerinin mektubatına varıncaya kadar her cinsten şeydir. Bu meslekte 1957 yılından beri çalışıyorum, Türkiye'nin Berlin, Köln, Münih Başkonsolosluklarında, Bonn Sefaretinde yıllarca vazife görmüşüm. Bütün milletlere hürmet beslediğim halde dünyada kendi milletimden sonra kalbimde ikinci yeri hemen Türk işgal eder.

Türkçe, derin ve muammalı bir dildir. Onda diğer dillerden farklı mühim bir özellik vardır: Birçok düşünceleri teksif ederek ifade imkânı. İki üç

kelimeye bir fikir ummanı sığar. Yunus Emre, Fuzuli, Akif gibi klasiklerin eserleri bunun bariz isbatıdır. Böylesine fikir yoğunlaşmasına elverişli bir dil, ancak son derece derin duygulu bir millette meydana gelebilir.

Sözü uzatmayalım. Asıl demek istediğim, bugün Türk milletinin müşterek bir ifade vasıtası kalmamış olduğu gerçeğidir. Hele ‘resmî’ dil bir anlaşılabilir nesne olup gitmiştir.

Yukarıda, bir milletin dili, fertlerinin birbiri ile ahdi peymanı olduğunu kaydetmiştik. Bu öyle bir ahddir ki, bir yabancı ne yapsa, ne kadar çalışsa, kat’iyen tam vukuf kazanamaz, imkânsızdır. Refikam Türk, okumuş, görgü ve bilgi sahibi bir münevver Türk hanımıdır. Evde Türkçe konuşuyoruz. (Almancası ilerlemez diye bu yüzden bazen bana kızar). Dilinizi bu kadar öğrenmişim, Türkçe kelime hazinem, refikamınkinden çok daha zengin. Hele telaffuzum da iyi, konuşurken Türk olmadığım pek anlaşılabilir. Yirmibeş senedir hergün bu dille uğraşıyorum, edebiyatına daldım, Türkiye dışındaki diğer Türkçelerle de derinden meşgul oldum. Onların da zengin edebiyatına girdim, edebî tercüme kitap halinde, sayısız makaleler neşrettirdim. Bir şeyler yazarken evvela Almanca yazıp sonra Türkçeye tercüme etmiyorum, doğrudan doğruya Türkçe yazıyorum. Rüyalarıma bile çok def’a Türkçe oluyor. Bazen rüyalarımda, Türkçenin T- sini bilmeyen anam, babam, benimle Türkçe konuşurlar. Türkçeyi çabuk öğrenmek için kendimi başlangıçtan beri Türkçe düşünmeğe alıştırmışım. Âdet oldu, çoğu kez Türkçe düşünüyorum. Hele kızdığım vakit ağzıma gelen tatlı ibareler ekseriyetle Türkçe olur, Almanca bu bakımdan pek kısır, bu işin edebiyatı onda hiç yok. Bütün bunlara rağmen itiraf etmek zorundayım ki, Türk dil sarayının harem kapıları bana dahi kapalı kalmış, daima kapalı kalacaktır. Açılmaz, çünkü beşiğimin başında Türkçe ninniler söylenmemiş. Türkçe masallar anlatılmamış, ceddin Sultan Murad’ın kumandasında Kosova’da değil, Prusya kralı Frederik’in kumandasında Hohenfriedberg’de döğüşmüştür.

İki Türk birbirlerini iki tane lakırdı söyler. Hemen anlaşılır. Türkçe öğrenmiş yabancı sadece zahirî mânâsını anlar.” (Schmiede, 1982: 40-41).

İslâm dini ve Türklerinki dahil Müslüman ulusların edebiyatıyla alâkadar bazı Alman asıllı âlim, şair ve yazarlar hakkında da yayınlar yapan Schmiede, aynı zamanda Karl May Cemiyetine üyeydi; May’ın (1842-1912) eserlerinde Türklere ve İslâma dair unsurlar konusunda makaleler yazıp neşretmişti. (Bunlardan biri: Schmiede, 1968: 20-21). 1987 yılının sonuna doğru Berlin Tarihi Derneğine üye olan Schmiede, bu derneğin dergisi için, Osmanlı elçiliği vazifesinde bulunan ve 1798 yılında Berlin’de vefat edip defnedilen Aziz Ali Efendi hakkında makale yazdı. Türkiye Diyanet Vakfı’nın 1988 yılından itibaren yayınlamaya başladığı *İslâm Ansiklopedisi*’nin Üsküdar’daki genel müdürlüğünde kısa bir müddet çalışan Ahmed Schmiede’nin bu ansiklopedide bazı Alman asıllı âlim veya şarkiyatçılara dair beş maddesi çıktı. Mütercim yazarımıza, *Dede Korkut Kitabı*’nı Almancaya tercüme etmesinden ötürü, 1997 yılında Bakü Devlet Üniversitesi tarafından fahri doktorluk unvanı verildi. Kendisi, aynı zamanda Azerbaycan İlimler Akademisi bünyesinde idareci ilmî eleman olarak çalıştı. Schmiede, ömrünün son yıllarında “*Barbaros Hayreddin Paşa’nın Hatıraları*”nı ve meşhur Osmanlı

denzicisi Pîrî Reis'in (ö. 1553) *Kitâb-ı Bahriyyesini* Almancaya çevirdi ve kendi imkânlarıyla bastırıp yayınladı.

Hayatı bu tarzda telif, tercüme ve neşir çalışmalarıyla son derece verimli geçen Schmiede, 10 Ekim 2010 tarihinde Pazar günü vefat etti ve Çarşamba günü Köln Camiinde öğle namazını müteakip kılınan cenaze namazından sonra West Friedhof'taki Müslüman mezarlığında defnedildi. Cenaze namazında oğul ve torunlarıyla DİTİB (Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği) mensupları vardı. Oğlu Hasan İngo Schmiede, cenaze namazı öncesinde orada hazır bulunan herkesi hislendiren şu sözleri söylemişti:

“Türkler Almanya'nın gerçek dostudur diye inanıyordu ve Türkleri yerinde görmek için o zamanlar Türkiye'ye gitti. Biz aslen Prusya kökenliyiz. Babam ‘Türklerle tek farkımız din, madem öyle Müslüman olacağım’ dedi. Sonra anne ve babasının da Müslüman olmasına vesile oldu. Hep İslâm için yaşadı; camiler için uğraştı, kitaplar tercüme etti. Ölürken ailesi yanındaydı; kelime-i şehadet getire getire vefat etti.”

DİTİB Yönetim Kurulu, şu mesajı yayınlayarak Schmiede'nin ailesi ve sevenlerine başsağlığı diledi: “Almanya'da İslâm düşüncesi alanında verdiği eser ve çalışmalarla ciddi katkılar sağlayan muhterem kardeşimiz H. Ahmed Schmiede'nin, 10 Ekim 2010 Pazar günü Hakk'a yürüdüğünü büyük bir üzüntüyle öğrenmiş bulunmaktayız. Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği (DİTİB) olarak gerek kaleme aldığı kitaplarıyla gerekse güzel ahlâkı ve beyefendi kişiliği ile hepimizin bilgi ve medenî ilişkiler dünyasında derin izler bırakan bu değerli ilim adamına Cenab-ı Hak'tan rahmet, başta kederli ailesi ve yakınları olmak üzere bütün İslâm âlemine başsağlığı dileriz.”

Schmiede'nin şahsî arşiv malzemesi, 2011 yılında, Berlin'de yaşayan Azerî edebiyatşinas Mehemedali Hüseyin'in teşebbüsü ve Azerbaycan Cumhuriyeti Almanya elçiliğinin yardımı ile Azerbaycan Millî İlimler Akademisi Muhammed Füzuli adına Elyazmalar Enstitüsüne götürülmüştür.

Eserleri

Schmiede'nin Türk basınındaki ilk yazıları, Müslüman olduğu 1954 yılından hemen sonra görülmeye başlamış; makale ve kitap hacmindeki telif, tercüme ve neşir faaliyetleri, vefat ettiği 2010 yılına yakın zamana (2009 senesine) kadar sürmüştür. Onun sırf Almanya, Azerbaycan ve Türkiye'deki gazete ve dergilerde çıkmış çok sayıdaki yazılarının değil, araştırmalarımız sonucunda kırkı aşkın olduğunu gördüğümüz kitaplarının isimlerini bile tam olarak tesbit etmenin önünde bazı zorluklar ve engeller vardır. Bu güçlük ve manileri aşmak için hayli gayret sarf etmemize rağmen, maksadımıza bütünüyle eriştiğimizi söyleyemeyiz. İlkin merhumun yakınlarından, başlangıçta umduğumuz ölçüde yardım göremediğimizi üzümlerle belirtmek mecburiyetindeyiz. Schmiede'nin eşi, merhumun hayatı ve eserlerine dair bazı sorularımıza e.posta yoluyla kısa cevaplar vermeyi yeterli gördü. Oğullarından Hassan Ingo Schmiede ise birkaç kere rica edip hatırlatmamıza rağmen, işlerinin çokluğunu, zamanının yokluğunu ve Türkçesinin kıtlığını mazeret göstererek babası hakkında Almanca olarak iletmiş yazılı suallerimize

henüz cevap göndermedi. Söz konusu çalışkan Alman yazar ve mütercim hakkındaki araştırmamızı memnuniyetle karşılayıp elinden gelen yardımı esirgemeyen bir edebiyatsever dostu ise teşekkürle kaydetmek gerekir: Schmiede'nin kendisine veya kendisinin ona gönderdiği bazı mektupları, merhumun birtakım makalelerini, Azerbaycan matbuatında çıkmış bir kısım yazılarını getirip görmemizi ve onların suretini almamızı sağlayan Berlin'de mukim Tebrizli dostu Mehemedali Hüseyinî'ye müteşekkirimiz.

Biz, Berlin Devlet Kütüphanesi ve Türkiye kütüphaneleri katalogları, dostu Mehemedali Hüseyinî vasıtasıyla kendisinden intikal eden liste gibi vesikalara dayanarak Schmiede'nin yayınlanmış eserlerini zaman sırasına göre ele alıp tanıtmaya çalışacağız. Ancak bu listede bazı noksanların bulunmasının mümkün olduğunu, işin başında belirtmek gerekir. Zira *Türk Şiirinin İslâm'a Hizmeti ve Ahmed Schmiede* adıyla 1976'da M. Pertev Zapsu tarafından hazırlanıp yayınlanan kitapta Schmiede, Almancaya tercüme ve eserleri hakkında bilgi vermekte (s. 13); bunlardan *Selâm Olsun Bizden Ârif Olana* ve *Yağmurdan Sonra* isimli bazılarının henüz basılmamış olduğunu belirtmektedir. Anılan listede Âzerî şair Molla Penah Vâkıf'ın bütün manzum eserleri hakkında bir çalışmasının olduğunu kaydetmişse de bunun basılıp basılmadığı belli değildir. Schmiede, 8 Aralık 1973 tarihinde Münih İslâm Merkezi'nde verdiği "Türk Şiirinin İslâm'a Hizmeti" (Türkische Dichtung im Dienst am Islâm) konulu konferansta Molla Penah Vâkıf'ın Âzerbaycan edebiyatı tarihindeki yerinden bahsetmiş; şiirlerini Azerbaycanlı ve Türkiyeli edebiyat âlimlerinin yardımı ile Anadolu Türkçesine aktararak neşre hazırlamış olduğunu da ifade etmiştir. Buradan öğrendiğimize göre kitap, Tercüman 1001 Temel Eser serisi içinde neşrinin beklenmektedir. (Schmiede, 1976: 35-38).

Yine Dergâh yayınlarının *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'ndeki Schmiede maddesinde, mütercim-yazarın "Azerî yazar Sabir'in romanı" diye tarif edilen ve 1985'te Berlin'de yayımlandığı bildirilen *Duman çekiliyor* isimli bir eseri daha anılmaktadır. (TDEA, 1990: 473). Fakat biz, yurtiçi ve yurt dışı kütüphaneleri kataloglarından yaptığımız arama, tarama çalışmaları sırasında bu eserin nüshasına rastlayamadık. Ayrıca Berlin'de yaşayan ve Ahmed Schmiede'yle tanışıp görüşen İlyas İnal, merhum yazarın "Almancada bir *Kur'ân* tefsirinin olması gerekir" fikriyle Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini, Kur'ân Dili* isimli tanınmış tefsirini Almancaya tercüme etmekle meşgul olduğu bilgisini verdi. Bu çalışmanın tamamlanıp tamamlanmadığını, tamamlanmamışsa hangi safhada kaldığını bilmiyoruz. Onun kırk dokuz yılda yayınladığı kırk üç eseri şöyle sıralayabiliriz:

1- *Kleiner islamischer Katechismus (Küçük İslâm İlmihali)*, Ankara 1960.

1956 yılında Alman Müslümanları için İslâm inanç ve ibadetini açıklayan bir ilmihâlin neşrine ihtiyaç duyulmuş; Diyanet İşleri Reisliği ile müzakere edildikten sonra, Isparta müftüsü Mehmed Soyman (1901-1990) tarafından hazırlanan *Cep İlmihalinin* Almancaya tercümesine karar verilmişti. Soyman'ın hazırladığı bu ilmihal, 1955'te Ankara'da Diyanet İşleri Reisliği tarafından bastırılmıştır. Gözden geçirdiğimiz ikinci baskıda, "Müslümanlıkta İnanç Temelleri" adı altında iman esasları, bunun ardından namaz, oruç, zekât,

hac, kurban gibi ibadetler, nihayet İslâm'da ahlâk hakkında bilgi verilmektedir. (Soymen, 1955: 3-111). Schmiede'nin Almanca'ya çevirdiği bu kitapçık, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ilk baskısı 1960'ta olmak üzere, müteaddid defalar yayınlanmıştır.

2- *Altın Anahtar (Goldene Schlüssel)*, Hz. Muhammed'in "aleyhisselâm" muhtelif kırk hadisi. (40 Hadithe des Heiligen Propheten Muhammed) Zusammenge stellt von Al-Hadj Achmed Schmiede. Türkische übersetzung von: Dr. Ahmed Subhi Furat. Bedir Yayınevi, İstanbul 1970, 43+4 s.

H. Peygamber'in çeşitli konulara dair kırk hadisinin Almanca ve Türkçe tercümesinden ibaret bir kitapçıktır. Eserin iç kapağında anlaşıldığına göre, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap ve Fars Dilleri ve Edebiyatları Bölümü hocalarından olduğunu bildiğimiz Dr. Ahmed Subhi Furat, kırk hadisi seçip Arapçadan Türkçeye tercüme etmiş; Ahmed Schmiede ise o hadisleri Almanca'ya çevirmiştir. Hadislerin inanç, ibadet ve ahlâk konularına ait olduğu ve *Buhâri*, *Müslim*, *Tirmizî* gibi güvenilir hadis kitaplarından seçildiği görülmektedir.

3- *Al-Islam/ Muslimischer Almanach (İslâm Yıllığı)*, Herausgegeben von: H. Achmed Schmiede, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1969, 88+2 s.

Hicrî 1389/ M. 1969-70 senesi için hazırlanan bu Almanca yıllık, H. Achmed Schmiede tarafından 1969'da bastırılmıştır. Eserde 1969 yılı namaz vakitleri cetveli, Hicret ve Hicrî takvim başlangıcı hakkındaki bilgi, 1958-1964 yılları arasında Ahmed Schmiede'nin yayınladığı Almanca *al-Islam (el-İslâm)* dergisi adına kayıtlıdır. Bunların ardından İslâm yıllığında şu yazı ve şiirler yer almaktadır: Yusuf Kurtubî'nin "Muhammed'in Medine'ye Girişi", Boşnak şair Musa Cazim Catic'in (1878-1914) Ramazan'a dair bir şiiri, Dr. Detlev Halid'in "İslâm'a Göre Kendini Koruma (Müdafaa) Meselesi" başlıklı makalesi, Azerî şair Bahtiyar Vahabzâde'nin "Ananın Hediyesi" şiiri, Abbas Zamanov'un Molla Penah Vâkıf'ın hayatı ve eserleri hakkındaki incelemesi, Rekin Ertem'in "İnanmak İstiyorum" isimli şiiri (Ertem, 1967: 35) Hamburg'taki camii tanıtıcı bir yazı, Hasan Habibullah'ın "Goethe ve İslâmî Dünya Görüşü", Mehmed Âkif'in Bülbül şiirinin Almanca'ya tercümesi, Ahmed Schmiede'nin "Biz ve Karl May" başlıklı yazısı, Dr. Smail Balic'in "Kendi Vesikalarında İslâm" adlı seçme bibliyografyası (İslâm hakkında altmış dört Almanca yayın hakkında bibliyografik kayıt), Celil Memmedkuluzade'nin (1869-1932) "Posta Kutusu" adlı hikâyesi.

Yıllığın "İçindekiler" sayfasının altında kayıtlı nottan öğrendiğimize göre, "Ananın Hediyesi", "İnanmak İstiyorum" ve "Bülbül" şiirleri ile "Molla Penah Vakıf" adlı makale ve "Posta Kutusu" hikâyesi, H. Ahmed Schmiede tarafından Almanca'ya çevrilmiştir. Yıllık, Federal Almanya Cumhuriyeti ve Batı Berlin'deki ibadet yerlerini içine alan bir listeye sona ermektedir.

4- *Was will Niyazi in der Naunynstraße- (Niyazi'nin Naunyn Sokağında İşi Ne?)*

Ein Poem Aras Ören; Aus d. Türk. von H. Achmed Schmiede u. Johannes Schenk, Berlin, Rotbuch Verl., (1974), 68 s.

1939'da İstanbul'da doğan ve 1969'dan beri Berlin'de yaşayan işçi, oyuncu, radyocu, yazar Aras Ören'in (Hayatı ve eserleri hk. bilgi için bk. Işık, 2006: 2788-89) "*Niyazi'nin Naunyn Sokağında İşi Ne?*" adlı uzun şiirinin Johannes Schenk'le birlikte Almanca'ya yapılan tercümesidir.

5- *Ich bin ein Sohn Aserbajdschans... (Men Azeri Oğluyam)*, Ankara, 1975, 28 s.

Bahtiyar Vahabzade'nin (1925-2009) seçilmiş şiirlerinin Almanca manzum tercümesidir. Mütercim, seçmelerine isim koyarken, Vahabzade'nin "Men Azeri Oğluyam" şiirinin adını tercih etmiştir. Schmiede, *Zülmette Veten Duyğuları* ismini taşıyan ve "Kızıl Rus ve Şahlık İran İstibdadı Yıllarında Azerbaycan Şiirinden Örnekler" ihtiva eden derlemesinin baş tarafında, Bahtiyar Vahabzade'nin şiirlerini ne zaman ve hangi gazetede tanıdığını, onların kendisinde nasıl heyecanlar uyandırdığını şöyle anlatır:

"Korku içerisinde kavruşan şair ve yazarlar bütün bu cehennemî ortama rağmen, buna rağmen, vatani öylesine içten okurlardı ki, uzak Almanya'da bile bu içtenlik hissölundu! 1968 yılında Bakü'de çıkan haftalık '*Edebiyyat ve İncesenet*' gazetesinde ilk kez büyük Azerbaycan Türk şairi Bahtiyar Vahabzade'nin bazı şiirleri ile karşılaştım. Şiirler şöyle adlanıyordu: 'Baş', 'Menim Anam', 'Fikir Kanadlarım' ve 'Olurmuş'. Bu şiirler beni derin bir heyecana sevketti. Adeta satırların arasından şairin ıstıraplarını haykırarak dünyaya duyurmak istediklerini hissettim ve titredim. Bu heyecanı, Türk dostlarımla paylaşmak istedim. Tuttum, şiirleri, vaktinde İstanbul'da '*Sancağ*' mecmuasını çıkararak Kemaleddin Şenocak'a gönderdim. Sağ olsun, mecmuasında onlara geniş yer verdi.

O tarihlerden beri Almanya'da ve daha çok Türkiye'de Azerbaycan-Türk şiirini tanıtmaya çalıştım. Kemaleddin Şenocak, Mehmet Şevket Eygi ve nihayet değerli Ahmet Kabaklı hocamız davayı benimseyip nâciz çırpınışlarıma ses ve yer verdiler. Özellikle '*Türk Edebiyatı*' mecmuası, uzun yıllardır Azerbaycan-Türk edebiyatının Türkiye'deki platformuna çevrildi. Dağın arkasında da Türkler yaşadığını, en az Türkiye Türkleri kadar onların da vatanlarını sevdiklerini, millî gayretlerini yitirmediklerini, korkunç zulmete rağmen varlık göstermek azminde olduklarını, Anadolu Türkü de anladı." (Schmiede, 1991: VII).

Gerçekten umumî olarak Azerbaycan şiirinin, hususî olarak Bahtiyar Vahabzade eserlerinin Türkiye ve Almanya'da tanınmasında Ahmed Schmiede'nin bu gibi aktarma ve tercümelerinin büyük yardımı olmuştur. (Bu konuda daha fazla bilgi için Akpınar, 2011: 15-18) Bahis mevzuu ettiğimiz yayınlar, o yıllarda Azeriler misali Sovyetler Birliği idaresi altında bulunan Türklerin kendi dillerini unutmadıklarını ve millî kültürlerini kaybetmediklerini göstermeye de yaradı. (Bu hususta uzun zamandır Almanya'da yaşayan İğdirli yazar Orhan Aras'ın bir hatırası için bk. Aras, 2013: 19-20).

Schmiede'nin ünlü Azeri şairiyle kadim ve samimî dostluğu konusunda bir fikir vermek için, Vahabzade'nin vefatı üzerine yazarak İstanbul'da

yayımlanan *Türk Edebiyatı* dergisine gönderdiği 7 Mart 2009 tarihli mektubu nakletmek yerinde olur. Schmiede, “Türk Edebiyatı” camiasına hitaben şunları yazıyor bu mektubunda:

“Muhterem kardeşlerim,

Bugünler bizi üzüntülere gark etti. Ağabeyimiz, can dostumuz Bahtiyar Vahabzade aramızdan ayrıldı. Aslında bu acı hadise münasebetiyle karınca kararınca bir şeyler yazmak gerekirdi. Ancak itiraf edeyim ki, son zamanlarda, rahatsızlığımın neticesi olacak, hafızamın oldukça zayıfladığını hissediyorum. Ağabeyimle ilgili hatıralar zihnimde, gönlümde iç içe girerek şu anda ayrıntıları ile değil, ancak tarif edemeyeceğim, ruhumu dolduran bir kocaman nurlu hazine şeklinde varlık sürüyor.

Henüz bu ansızın gelen haberin teessürlü etkisiyle ortada geziyor, ne düşüneceğimi, ne yazacağımı bilemiyorum. Şimdilik, Bahtiyar’ın en çok sevdiği, sonsuz derecede hürmet beslediği Müslüman Türk şairi Mehmed Âkif’in dediği gibi, ‘Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım’ demek durumundayım.

Başta Ahmet Kabaklı merhum ve Turan Yazgan hocalarımızın uzakgörü ile yıllar üzerinden dergi, kitap ve konuşmalar vasıtasıyla yol açtıkları, sürdürdükleri faaliyetlerle Bahtiyar Vahabzade Anadolu Türklerinin de sevgilisi olmuştur. Üstün kabiliyeti ve fokur fokur kaynayan hayat anlayışı sayesinde Vahabzade çoktandır Türkçe konuşulan bütün şark ülkelerinde Fuzulîler, Nevaîler, Âkifler, Vurgun’lar seviyesinde duran bir mütefekkir, bir şiir ustası ve bunların yanı sıra Azerbaycan halkının istiklâli uğrunda çarpışan, ızdırap çeken, her türlü tehlikeyi göze alan bir millî cengâver, umumiyetle Türk dünyasının müşterek kahramanı olmuştur.

Bugünlerde böyle bir abidevî şahsiyetin kaybı ile karşılaşmış bulunuyoruz. Vahabzade’nin ebediyete intikali acı, son derece acıdır. Fakat onun edebî, millî ve siyasî mirası elbette gönüllerde ve en başta -ümidim şudur- genç nesillerde, bedeninin yok oluşu ile açılan boşluğu dolduracak, kalplerde çiçeklenecek, ebediyen yaşayacaktır.

Türk dünyasına derin hüznü baş sağlığı verir, Cenab-ı Allah’tan mağfiret, gani gani rahmet ve ailesi efradına sabırlar dilerim. 7 Mart 2009, H. Ahmed Schmiede.”

6- *Die Versteinerte Stadt, Aserbajdschanische Märchen (Taşa Dönmüş Şehir) Azerbaycan-Türk Masalları*. Volk und Welt yayınevi tarafından 1975’te Doğu Berlin’de yayımlanmıştır. 200 s. (Aynı eser, 1978, 1984 yıllarında da basılmıştır).

Mütercim, masalları 1959’da üç cilt hâlinde yayımlanan “Azerbaycan nagılları” adlı eserle 1960-64 yıllarında beş cilt olarak basılan “Azerbaycan nagılları” isimli kitaptan seçmiştir. İki eser de Bakû’de bulunan Nizâmî Enstitüsü tarafından yayımlanmıştır. Kitapta şu on beş masal yer alıyor: 1- Der Tote Mehemed (Ölü Mehemed, s. 5-14), 2- Schah Abbas und der Gärtner (Şah Abbas ve Bahçıvan, s. 15-18), 3- Schwarzbraue (Kara kaş, s. 19-39), 4-

Schükufe Khanum (Şükûfe Hanım, s. 40-52), 5- Der Jäger Pirim (Avcı Pirim, s. 53-66), 6- Das Märchen von den drei Schwestern und den drei Brüdern (Üç Kız ve Üç Erkek Kardeşin Masalı, s. 67-100), 7- Der Schah und der Schmied (Şah ve Demirci, s. 101-108), 8- Dschelaji-Wetenn, (Vatan Tutkunu, s. 109-124), 9- Das Geheimnis der Stadt Benidasch (Benidaş Şeherinin Sırrı, s. 125-137), 10- Bahtiyar (s. 138-160), 11- Alijar und der Hase (Aliyar ve Tavşan, s. 161-165), 12- Wie der Kadi Recht sprach (Kadı Nasıl Doğru Konuşur? s. 166-171), 13- Ibrahim aus Edschem (s. 172-183), 14- König Salomo und Die Ameise (Kral Süleyman ve Karınca, s. 184- 187), 15- Gieß Wasser über meine Hände (Ellerimin Üstüne Su Dök, s. 188-196).

S. 197'de "aga, aksakal, manat" gibi masallarda geçen on kelime kısaca izah edilmiştir.

7- Bahtiyar Vahabzade, *Açılan sabahlara selâm!*

Baskı yılı bulunmayan, fakat 1976 veya 77 yılında basıldığı anlaşılan bu eserde, tanınmış Azerî şair ve yazar Bahtiyar Vahabzade'nin Anadolu Türkçesine çevrilmiş otuz yedi şiiri yer almaktadır. Schmiede, söz konusu şiirleri Türkiye Türkçesine aktarmış ve yayınlamıştır. Kitapta Vahabzade'nin hayatı ve eserleri hakkında okuyucuya bilgi de veren naşir, ünlü sanatkârın kendisi üzerindeki tesirini şu cümlelerle ifade eder: "Bir insanın kendi halkını ve dilini ne şekilde sevmesi gerektiğini ben şahsen Bahtiyar'dan öğrendim. Bugün Alman dili ve edebiyatına vurgun bir bakışla bakıyorsam, onu da Azeri şair Bahtiyar Vahabzade'ye borçluyum." (Bu kitap hk. tanıtıcı bir yazı: Dağlı, 1977: 26-27).

8- *Türk Şiirinin İslâm'a Hizmeti ve H. Achmed Schmiede*, İstanbul, İrfan Matbaası, 1976, Derleyen M. Pertev Zapsu, 144 s.

Schmiede'nin 1950'li yıllardan itibaren *İslâm*, *Yeni İstiklâl*, *Yeşilay* gibi çeşitli yayın organlarında edebî, dinî, ahlâkî konulara dair yazılar yayımladığını ifade etmiştik. Neşredilen veya bazıları henüz neşredilmemiş olan bu yazılarından bir kısmını, aile dostu M. Pertev Zapsu derleyerek 1976 yılında kitap hâlinde bastırdı.

Schmiede'nin 1976 yılında Berlin SFB Radyosunda Müslümanlara ve diğer dinleyenlere hitaben dinî sohbetleri de yayımlanmıştı. (Onun dinî ve edebî konulardaki konuşmaları Berlin Rias ve Deutsche Welle radyolarında da Almanca, Türkçe, Urduca neşredilmişti). Hatip, bu konuşmalarında taklitten kaçınmanın lüzumu, vatan sevgisinin manevî sebepleri, zaman nimetinin kıymetini bilmek, çalışmayı sevmek ve boş vakitleri faydalı meşgalelerle değerlendirmek, namaz, oruç gibi ibadetlerin hikmetlerini sıhhî faydalarıyla izah etmek yerine, onları Allah emrettiği için yerine getirmek gerektiği üzerinde duruyordu. Onun adını andığımız radyoda yayımlanan konuşmalarından bir kısmının konuları ise, Mevlid kandili, İstanbul'un fethi, Regaib kandili, Miraç kandili, Ramazan ayı, Kadir gecesi ve kurban bayramı gibi dinî ve millî bakımdan mübarek gün ve gecelerdi. Meselâ, Noel gününe denk gelen kurban bayramı dolayısıyla yaptığı konuşmada fedakârlıktan bahis açarak sözü Hz. İbrâhim'in oğluyula imtihan edilmesi hadisesine getiriyor;

sonunda Müslümanlara her iki dinî bayramın aynı güne rastlamasının dinlerimizin müşterek olan yönlerini çevremize hatırlatmağa güzel bir vesile olduğunu anlatıyordu. (Bu kitap hakkında tanıtıcı bir yazı: Güzel, 1977: 253-255; Güzel, 1977: 42-45).

9- *Islam In Unsere Zeit (Zamanımızda İslâm)*, Münih İslâm Merkezi yayını, 1976. (Aynı eser 1994'te de basılmıştır, 38 s.)

Ahmed Schmiede, Hz. Peygamber'in hayatını, vahye mazhar oluşunu, dört halife devrini de kısaca anlattığı bu eserinde, İslâm inanç esasları hakkında, yer yer Hıristiyanlıkla da mukayeseli olarak bilgi vermekte; bunun ardından İslâm âleminin çağımızdaki durumu, Müslümanların başka millet ve din mensuplarıyla münasebetleri, birleşmelerinin gerekliliği gibi konular üzerinde durmaktadır. Ele aldığı mevzuları işlerken sık sık *Kur'ân* ayetlerinden iktibaslarla bulunan Schmiede, Almanların ünlü şair ve yazarı Goethe (s. 22), 19. asrın ikinci yarısının meşhur Osmanlı şairlerinden Ziya Paşa (s. 31) ve tanınmış sosyolog Seyyid Kutub'un (s. 34) konuya uygun sözlerini de yeri gelince nakletmiştir. Yazar, kitapçığının sonuç kısmında ilkin Âl-i İmrân suresinin 64. ayetinin Almanca mealini vererek kitab sahiplerinden olan Hıristiyanlara çağrıda bulunmakta; onun ardından aynı surenin 188-200. ayetlerini nakletmektedir.

10- *Der Hahn und der Padischah: (Horoz ile Padişah) Volksmärchen aus Aserbaidshan / ausgew. u. aus d. Aserbaidshan. ins Dt. übertr. von H. Achmed Schmiede. Ill. von Lothar Sell*

1. bs. Berlin, Edition Holz im Kinderbuchverlag, 1977, 131 s.

Horoz ile Padişah, Azerbaycan masallarından seçilmiş örnekleri içine alan bir eserdir. 1977 yılında Doğu Berlin'de yayımlanmıştır. (*Taş Dönmüş Şehir ve Horoz ile Padişah* adlı masal kitaplarının bu Almanca tercümeleleri hk. tanıtıcı bir yazı: Erdan, 1977: 26-27).

11- *Der kurze Traum aus Kagithane (Kâğıthane Rüyası)* Aras Ören; Ein Poem. Aus d. Türk. von H. Achmed Schmiede, bearb. von Jürgen Theobaldy, Rotbuch-Verl., Berlin, 1981, 93+3 s.

Schmiede'nin daha önce bir eserini çevirdiği Aras Ören'in *Kâğıthane Rüyası* adlı uzunca şiirinin Almancaya tercümesidir.

12- Aysel Özakin, *Soll ich hier alt werden?* (Ben burada mı yaşlanacağım?) Buntbuch Verlag, Hamburg 1982.

Aysel Özakin'ın (doğ. 1942. Hayatı ve eserleri hk. bilgi: Işık, 2006: 2803-2804) *Kanal Boyu* adlı hikâyeye kitabında yer alan on dört hikâyenin tercümesidir. Bu eserde yer alan ilk hikâyeyi (Die dunkelhaarigen Kinder von Berlin) Dina Ceyisakar, diğer hikâyeleri ise Ahmed Schmiede Almancaya çevirmiştir.

Ahmed Schmiede, daha ziyade hadis ilmine dair çalışma ve yayınlarıyla tanınmış âlimlerimizden M. Yaşar Kandemir'in (Hayatı ve eserleri hk. bilgi:

Işık, 2006: 1928) yazdığı ve 1981-1984 yılları arasında İstanbul'daki Damla Yayınevi tarafından renkli resimli olarak yayınlanmış bazı çocuk kitaplarını da Almancaya çevirmiştir. Bu kitaplar, çocuklara İslâm inanç, ibadet ve ahlâk esaslarını öğretmeyi ve sevdirmeyi hedefleyen, onların bilgi ve anlayış seviyesi göz önünde tutularak yazılmış, sevimli metinlerdir. Schmiede'nin Kandemir'den tercüme ettiği dinî çocuk kitapları, tesbit edebildiğimiz kadarıyla şöyle sıralanabilir: (Önce bu eserlerin Almanca tercümelerinin adları, sonra Türkçe asıllarının isimleri ve yayın yılları belirtilmiştir).

13- *Ein Kind Sucht Gott (Allah'ı Arayan Çocuk, İstanbul 1981),*

14- *Ich Lerne Meinen Propheten Kennen (Peygamberimi Öğreniyorum, İstanbul 1981),*

15- *Dem Glauben Entgegen, (Dine Doğru, İstanbul 1981),*

16- *Die Verwundete Schwan (Yaralı Kuğu, İstanbul 1981),*

17- *Uzeyles Gluabe* (Kitabın dış kapağında sehven "Gluabe" şeklinde yazılmış kelime, "Gluabe" olmalı), (*Uzeyle'nin İmanı, İstanbul 1982),*

18- *Unser Prophet und die Kinder (Peygamberimiz Çocuklarla, İstanbul 1982),*

19- *Ich Gedenke Meiner Mutter (Annemi Anıyorum, İstanbul 1984),*

20- *Ich Spreche Gebete, (Dua Ediyorum, İst. 1984),*

21- *Ich Vollziehe die Waschung, (Abdest Alıyorum, İstanbul 1984).*

22- *Das Islamische Gebet, (İslâm İbadeti) Ankara 1986, 47 s.*

Ahmet Hamdi Akseki'nin *Yavrularımıza Din Dersleri* adlı eserinden tercüme edilmiştir. Namaz hakkında bilgi veren bir kitapçıktır.

23- *Kleines Lehrbuch des Islam, (Küçük İslâm Ders Kitabı), Diyanet İşleri Türk- İslâm Birliği (DİTİB), Ankara 1987, 95+1 s.*

Ahmet Hamdi Akseki'nin Ankara'da basılmış "*Yavrularımıza Din Dersleri*" adlı eseri esas alınarak meydana getirilmiş bir kitaptır. Çocuklara hitab eden bu eserde Allah'a, meleklerle, semavî kitaplara, peygamberlere iman; bunun ardından Peygamberimiz Hz. Muhammed'in hayatı ve yaşayış tarzı, Kıyamet gününe iman, kabir hayatı, sorgusu, ahiret hayatı, Cennet, Cehennem ve bu inançların insanlara kazandıracağı iyiliklere dair bilgiler verilmektedir. İslâm inançları maddeler hâlinde topluca sıralandıktan sonra çocukluk, yetişkinlik, farz, haram, helâl, vâcib, sünnet, müstehab, mekruh, müfsid gibi fikhî konu ve terimler üzerinde durulur. Bu mevzuları müteakip İslâm'ın şartları hakkında bilgi verilmeye geçilmekte ve şu konulara dair açıklamalar yapılmaktadır: Abdest, mesh, gusül, kız ve kadınlara mahsus hâller, özür, teyemmüm, ibadetin öteki şartları, günlük namaz vakitleri, niyet, namazın farzları, vacipleri, sehiv secdesi, okuma secdesi, farz, vacip ve nafil namaz, namazın kılınışının tarifi, ezan ve kamet, öğle, ikindi, akşam ve yatsı

namazları, vitr, cemaatle namaz, Cuma namazı, bayram namazları, teravih namazı, cenaze namazı, oruç, niyet, zekât, hac.

Kitapta bu bahislere ek olarak Fâtiha, Fîl, Kureys, Mâûn, Kevser, Kâfirûn, Nasr, Tebbet, İhlâs, Felâk, Nâs sureleriyle sübhâneke, et-tahiyyât, salî, barîk, “Rabbenâ âtinâ...” ve kunut dualarına yer verilmiştir. Kaynaklar başlığı altında, Ahmet Hamdi Akseki'nin yayın tarihi bulunmayan *Yavrularımıza Din Dersleri* başta olmak üzere, tercümenin meydana getirilişi sırasında faydalanılan Türkçe ve Almanca dergi, gazete, kitap, yıllık türünden yayınlar sıralanmıştır.

24- 120 [*Hundertzwanzig*] *Jahre türkischer Friedhof zu Berlin (Berlin'de Yüz Yirmi Yıllık Türk Mezarlığı)*, Berlin, Freunde d. Islam Berlin e.V., 1987, numara verilmemiş 20 sayfalık bir kitapçıktır. Berlin İslâm Dostları Derneği tarafından yayımlanmıştır.

25- *Der türkische Friedhof zu Berlin, (Berlinde Türk Mezarlığı)*

Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği (DİTİB), Berlin 1988.

Berlin'deki Türk şehitliği hakkında bilgi veren bir kitaptır.

26- *Das Leben des Propheten Muhammed, (Hazret-i Muhammed'in Hayatı)* Ankara, Doğu Matbaacılık 1988, 126+ 1 s.

Osman Keskiöğlü'nun (1907-1989) Hz. Peygamber'in hayatı hakkında yazdığı ve Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği (DİTİB) yayınları arasında defalarca basılan eserinin tercümesidir.

27- *Islam Lernen Islam Leben, (İslâm'ı Öğrenmek- İslâm'ı Yaşamak)* Ein lern-und Lesebuch für alle Schuljahrgänge, Gestaltet nach Ahmed Hamdi Akseki “Yavrularımıza Din Dersleri”, Zeichnungen und Piktogramme. Hassan-Ingo Schmiede, Ankara Doğu Matbaacılık 1989, 172+4 s. (Son dört sayfa, içindikiler listesidir).

Eser, mütercimim girişiyle başlıyor (s. 5-6). Bunun ardından, eski Diyanet İşleri reisi muavini Ahmed Hamdi Akseki'nin (ö. 1951) *Yavrularımıza Din Dersleri* adlı eserinin Almanca tercümesi geliyor. (s. 7-169). Gözden geçirdiğimiz metnin, aslına harfiyyen bağlı kalınarak yapılmış bir çeviri olmadığını, yer yer mütercimim ilâvelerini de ihtiva ettiğini görüyoruz. Schmiede'nin eklemeleri konusunda birkaç örnek vermek gerekirse... s. 20'de İslâm dinine ilgi gösterdiği, bazı Müslüman şair ve yazarların eserlerini okuduğu bilinen ünlü Alman şairi Goethe'nin (1749-1832) bir kıt'ası yer alıyor ki, eserin mütercim tarafından konan adındaki “Islam Leben” (İslâm'ı yaşamak) ibaresinin, buradan mülhem olduğu söylenebilir:

“Närrisch, daß jeder in seinem Falle
Seine besondere Meinung preist!
Wenn Islam Gott ergeben heißt
Im Islam leben und sterben wir alle”

(Çılgınlıktır herkesin her hususta/ Kendi hususî görüşünü övmesi!/
Eğer İslâm Allah'a itaatli olmak demekse, / Hepimiz İslâm'da yaşayıp
ölmekteyiz).

s. 44'te "Deutscher Spruch" (Almanca vecize, hikmet) başlığı altında iki
veciz söz var.

s. 48-49'da Osman Yüksel Serdengeçti'nin "Bozkır" şiirinden seçilmiş
dört beytin tercümesine yer verilmiş. S. 78'de Rekin Ertem'in -daha önce
Schmiede tarafından H. 1389/ M. 1969-70 yılında yayınlandığını ifade
ettiğimiz İslâm Yıllığı'nda yer verilen- "Ich möchte Glauben" (İnanmak
İstiyorum) adlı şiirinin Almanca çevirisi görülmektedir.

28- Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, *Auf ein Wort Junge Leute*, (Gençlerle
Baş başa) Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1989, Gençlerle Başbaşa

Tanınmış hukuk âlimi Ali Fuat Başgil'in (1893-1967), ülkemizde
defalarca basılan *Gençlerle Baş başa* adlı eserinin tercümesidir.

29- Hayrettin Karaman, *Erlaubtes und Verwehrttes*, Aus dem Türkischen
übersetzt von H. Achmed Schmiede, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, Kasım
1990, 200 s.

Tanınmış fıkıh âlimi Hayrettin Karaman'ın *Günlük Hayatımızda
Haramlar ve Helâller* adlı eserinin 1979'da yapılmış baskısının Almanca'ya
tercümesidir.

30- *Die Botschaft des Koran (Kur'ân Davet Ediyor)*, S. Hayri Bolay. Aus
dem Türk. übers. von H. Achmed Schmiede, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara,
1990, 109 s.

Felsefi eserleriyle tanınan ilim adamı Süleyman Hayri Bolay'ın (doğ.
1937. Hk. bilgi için bk. Işık, 2006: 725-26), Türkiye Diyanet Vakfı yayınları
arasında 1984 yılında çıkan *Kur'ân Davet Ediyor* adlı eserinin Almancaya
tercümesidir. Bu eser, vakıf adına yazılmış "Sunuş" yazısında da belirtildiği
üzere, "El Kitapları Serisi"nde yer alan diğer yayınlar gibi, okumağa vakti
olmayan, dinlemek ve seyretmekle avunan günümüz insanına millî ve manevî
değerlerimizi az-öz ve doğru bir muhteva ile sunma amacını taşımaktadır.
Kitabın baş tarafında "Kur'an-ı Kerimin İnsan Anlayışı" hakkında ayet
mealleriyle bilgi verilmiş; bunun ardından gelen üç bölümde sırasıyla iman,
ibadet ve ahlâk esasları, yine ayet mealleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır.
Yazar, ele aldığı bu mevzulara dair ayet meallerini, uygun ara başlıklar, kısa
açıklayıcı takdim ve yorumlarla sıralamaktadır.

31- "Aus Karabag die Melodie..." (*Musikim Karabağ'dır*) Streiflichter
aus dem Schaffen des aserbajdschanischen Volksdichters Bahtiyar Vahabzade
als Poet, Dramatiker, Erzähler, Publizist und Politiker/ Bahtiyar Vahabzade.
Textauswahl und Übertragung aus dem aserbajdschanischen Türkisch: H.
Achmed Schmiede. Mit einer Betrachtung von Tschingis Aitmatow

İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1990, 180 s.

Musikim Karabağ'dır. Bahtiyar Vahabzade'nin şair, tiyatro yazarı, hikâyeci, makale yazarı ve siyasetçi olarak edebî ve içtimaî faaliyetinden seçilmiş örnekler.

Eserde önce Vahabzâde'nin kendi kaleminden hâl tercümesine yer verilmiş. "Der Dichter..." (Şair, s. 21) başlığından sonra şiirlerinden seçilmiş örnekler sıralanmış.(s. 29-35) Bunun ardından Cengiz Aytmatov'un "Ümit ve geleceğe güven (duygusu) beni meydana getirdi; ben ümidin çocuğuyum" başlıklı yazısı okunuyor. Anılan yazıyı müteakip Vahabzâde'nin şiirlerinden sekiz nümune sunulmuş. "Der Erzähler" (Anlatıcı, hikâyeci) başlığı altında onun "Ein prominenter Herr" (Tanınmış Bir Bey, s. 39-43) ve "Der bunte Koffer" (Renkli Bavul) adlı eserinin tercümesi bulunuyor. "Der publizist..." (Gazete yazarı) başlığından sonra, Vahabzade'nin tarihçi Prof. Süleyman Aliyarov'un yardımıyla yazdığı "Dağlık Karabağ- İstek ve Gerçek" adlı yazısı (s. 65-76) konmuştur. Aynı bölümde Bahtiyar Bey'in "Benim Anadilim, benim köküm" (s. 77-85) isimli yazısıyla "Vardges Babayan" (s. 87-88) başlıklı yazısı yer alıyor. "Der Politiker..." (Siyasetçi, s. 89) başlığından sonra Vahabzade'nin şu yazıları sıralanmıştır: "Bizim Talebimiz" (s. 91-92), "Birlikten Vazgeçmeyin, Tedbirli Olun!" (s. 93-96), "Yumruk gibi birleşmek" (s. 97-103). "Der Dramatiker" (Piyas yazarı) başlığından sonra Vahabzade'nin "Başka Ses" adlı tiyatro eserinin tercümesi (s. 107-177) sunulmuştur.

32- *Unser Hodscha Nasreddin (Bizim Hoca Nasreddin)*, Pelin Ofset, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1990, 143 s.

Mustafa Delioğlu'nun resimleriyle bezenmiş olan kitapta mütercim, "Unser Hodscha Nasreddin" (Bizim Hoca Nasreddin) başlığı altında Hoca'nın hayatı ve şöhreti hakkında umumî bilgi vermiş; bu kısa takdimi müteakip ona ait fıkralardan 74'ünün Almanca tercümesini sunmuştur.

33- *Osmanlı ve Prusya Kaynaklarına göre Giritli Ali Aziz Efendi'nin Berlin Sefareti*, Derleyen, H. Ahmed Schmiede, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul (1990?), 64+ 3 s.

Bilindiği gibi Giritli Ali Aziz Efendi (1749?-1798), 18. asrın ikinci yarısında yaşamış ve ülkemizde *Muhayyelât* adlı eseriyle tanınmış bir mutasavvıf, şair ve yazardır.

Ahmed Schmiede, merhum edebiyat tarihçisi, yazar Ahmed Kabaklı'nın tavsiyesi üzerine, kabri Berlin'de bulunan Osmanlı elçisi Giritli Ali Aziz Efendi'nin hayatı ve eserleriyle de alâkadar olmaya başlamıştır. İşte anılan eserin esas konusu, bu zatın ömrünün son bir buçuk yılında yaptığı Berlin sefirliğidir. Yazar, adı geçen mutasavvıfın oradaki yaşayışını Prusya devlet arşivindeki vesikalara dayanarak anlatmakta; bu arada Aziz Efendi'nin hayatından, eserlerinden, şahsiyetinden ve vefatından da bahsetmektedir.

34- Ali Aziz Efendi aus Kreta, *Intuitionen des Herzens- Tasavvuf- der innere Weg des Islam*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1990, 78 s. (*Vâridât-ı Azîz*)

Eşinin tarifine göre “hakiki bir derviş gibi” yaşamış olan Schmiede, Giritli Ali Aziz Efendi’nin “*Vâridât*” adını taşıyan tasavvufî eserini Almancaya tercüme etti ve yine Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı neşriyatı arasında bastırdı. Bu metnin tasavvuf, yani İslâm’ın iç (hayat) yolu, başka bir tabirle ruhî yolculuğu hakkında bilgi verdiği kanaatini taşıyan mütercim, *Vâridât-ı Azîz*’in tercümesini, birbirini tamamlayan iki yazma nüshaya dayanarak yapmış; metinde geçen *Kur’ân* ayetlerinin Almanca meallerini Max Henning’in (1861-1927) *Der Koran* adlı tercümesinden almayı tercih etmiştir.

Eserin başında Alman asıllı meşhur şarkıyâzıcı Prof. Dr. Annemarie Schimmel’in (1922-2003), böyle bir metnin neşredilmesinden duyduğu memnuniyeti anlatan takrizi vardır. Bunun ardından mütercim Ahmed Schmiede, Ali Aziz Efendi’nin hayatı, Berlin’deki resmî vazifesi, vefatı, telif ettiği eserler ve *Vâridât*’ı hakkında derli toplu bilgiler vermektedir. Anılan bahisleri müteakip *Vâridât*’ın Almanca tercümesi sunulmuştur. Böylece Giritli Ali Aziz Efendi’nin tasavvufî bir eseri, bu gibi konulara alâka duyan Almanların ve Almanca bilen diğer okuyucuların istifadesine açılmış olmaktadır.

35- *Der gnadenreiche Koran: Originaltext mit deutscher Übersetzung: Kur’ân-ı Kerîm* / [Übers. von Max Henning. Red. u. Gesamtkonzeption: H. Achmed Schmiede.] Ankara, Pelin Ofset, 1991, 606 s.

Veröffentlichungen der Türkisch-Islamischen Union der Anstalt für Religion e.V

Ahmed Schmiede, Max Henning’in Almanca *Kur’ân-ı Kerim* mealini aslı Arapça metinle birlikte yayıma hazırlamış ve Diyanet İşleri Türk-İslâm Birliği (DİTİB) yayınları arasında neşrettirmiştir.

36- *Zülmette Vetên Duyğuları*, Kızıl Rus ve Şahlık İran İstibdadı Yıllarında Azerbaycan Şiirinden Örnekler, derleyen Achmed Schmiede, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara 1991, 115 s.

Bu eser, adından ve iç kapaktaki kısa açıklamadan da anlaşılacağı gibi, “zülmette”, yani Kızıl Rus ve İran şahlığının baskıcı idaresi zamanında yaşamış çeşitli Azerbaycan şairlerinin şiirlerinden seçilmiş örnekleri ihtiva eder. Derlemeyi yayına hazırlayan Schmiede, seçtiği şiirlerin dilinde Türkiye Türkçesine aktarma gibi bir değişiklik yapma yönüne gitmemiş; şu şairlerin Latin asıllı yeni Türk harflerine çevirdiği şiirlerini aslı hâlleriyle bir araya getirmeyi tercih etmiştir: Mehmed Araz, Azeroğlu, Tefvik Bayram, Mirvarid Dilbazı, Memmed Faik, Ali Fitrat, Medine Gülgün, Nebi Hezri, Hüseyin Hüseyinzade, Gasım Gasımszade, Ali Kerim, Famil Mehdi, Cabir Novruz, Mehmed Rahim, Hüseyin Razi, Nigâr Refibeyli, Resul Rıza, Süleyman Rüstem, B. K. Sehend, Osman Sarıvelli, Şehriyar, Ali Tebrizi, Behtiyar Vahabzade, Semed Vurgun. Antolojinin sonunda, şiirlerde geçen bazı Azerî, Arapça ve Farsça kelimelerle has (öz) isimleri açıklayan küçük bir sözlük de vardır.

37- Aysel Özakin, *Deine Stimme gehört dir (Senin Sesin Sana Ait)* Hamburg, Luchterhand, 1992 (Hanne Egghardt’la birlikte).

Özakin'ın on üç hikâyesini Almancaya çevirerek 1982'de yayınladığını bildiğimiz Schmiede, bu defa başka bazı hikâyelerini Hanne Egghardt'la birlikte tercüme ve neşretmiştir.

38- Bahtiyar Vahabzade, *Ürekdedir Sözün Kökü*, Seçilmiş Şiirler, Azerbaycan Tercüme Merkezinin Tavsiyesiyle Derleyen ve Aktaran: Dr. H. Ahmed Schmiede, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara 1993, 156 s.

Daha önce Bahtiyar Vahabzade'nin eserlerini nasıl tanıdığını naklettiğimiz ve ona dair yaptığı bazı Almanca ve Türkçe yayınlardan bahsettiğimiz Schmiede, bu çalışmasında ünlü Azeri şairin 56 şiirine yer vermiştir. Bahtiyar Vahabzade'nin Türkiye'deki edebiyatseverler arasında tanınmasında hayli gayreti geçmiş bulunan derleyici, bazı şiirlerini Latin asıllı yeni Türk harflerine aktarmış; fakat onların dilinde her hangi bir değişiklik yapmamıştır. Şiirlerde geçen bazı Azerî, Farsça ve Arapça kelimelerle öz isimlerin anlaşılmasını sağlamak için, bu antoljinin sonuna da açıklayıcı bir sözlük eklenmiştir.

39- *Dede Korkut's Buch: (Kitab-i Dede Korkut)* Das Nationalepos der Oghusen/ Ministerium für Kultur. Aus dem oghusischen Türk. von H. Ahmed Schmiede. Çizim ve resimler, Lilija Dinere tarafından yapılmıştır. 271 s.

Almanya'nın Hückelhoven şehrinde bulunan ve Türkiye/ Kültür Bakanlığı adına okul kitapları yayını yapan Anadolu yayınevince 1995 yılında basılmıştır. Dede Korkut hikâyelerinin Almancaya çevirisi olan *Dede Korkut's Buch* (Dede Korkut Kitabı), kaliteli baskısıyla dikkat çeken, yer yer, eserin muhtevasına uygun, renkli resimlerle bezenmiş bir eserdir.

Çalışmasının önsözünde *Kitâb-ı Dede Korkut*'un 1815'de Friedrich von Diez tarafından bulunuşundan bahis açan Schmiede, bu mühim eseri Türkolojide tuttuğu yer bakımından Almanların *Nibelungenlied* adlı meşhur destanıyla kısaca mukayese etmekte; sonra kimlerin kısmî ve tam olarak Almancaya çevirdiklerine temas etmekte, nihayet kendisinin Adnan Binyazar'ın (Hk. bilgi için bk. Işık, 2006: 711-713) teşvikleri sayesinde tamamen yeniden tercüme ettiğini ifade etmektedir. Mütercimim şu paragrafı, Alman veya Almanca bilen okuyuculara *Kitâb-ı Dede Korkut*'un Türk temel fikir ve davranış örneklerini açan bir anahtar oluşunu belirtmesi, hikâyelerin arkasındaki hikmet ve marifeti topluca dile getirmesi itibarıyla kayda değer:

“Gerek Türkiye’de ve gerekse son zamanlarda artar derecede Oğuzların temel yaşayış ve faaliyet sahası olan Azerbaycan’dan, hatta Orta Asya’dan gelen Türklerin kalabalık sayıda aramızda yaşadıkları bir zamanda, bugün dahi Türk temel fikir ve davranış örneklerini açması dolayısıyla Türk düşünce âleminin anahtarını oluşturmasındandır ki, Dede Korkut Kitabı çok büyük bir ehemmiyeti haizdir. Binyazar’ın haklı olarak kaydettiği gibi, Dede Korkut real bir varlıktır: İslâmlaşma devresinde Oğuzların hayat tarzı Türklerin bir millet olarak karakterini öylesine esaslı olarak biçimlendirmiştir ki, Dede Korkut ve ‘Kalın’ Oğuz Beyleri aramızda yaşayan Türklerle çağdaş gibi karşımıza çıkmaktadırlar. Bu milli karakterin gümbürtülü, tumturaklı biçimde karşımıza çıkmasına aldanmayalım: bütün bu ‘kan dökme’ ve ‘baş kesme’

hikâyelerinin arkasında hikmetli, marifetli kam/ozan Korkut oturmuş, ‘şenlik çalar’ ve ‘Beğ Erenleri’, az fakat öz söyleyişi ile, pembe bulutlar arasında süzülüşte iken paçalarından yakalayarak tekrar ‘fani dünya’nın yüzüne indirir. Geriye kalan; dağlı ormanlı vatanını, şerefini, töresini, inancını kararlı bir biçimde savunmasını bildiği kadar ‘hem yaşa, hem yaşat’ prensibine üstünlük veren, zayıfı koruyan, dostluğun kadrini bilen ve kadına toplumda layık olduğu mevkiyi tanıyan bir milletin arzettiği tablodur.”

Schmiede, bu büyük eseri Almancaya çevirirken nasıl çalıştığını, onun hangi neşrini esas aldığını, meydana getirdiği tercümenin kendi mütercimlik hayatındaki yerini şöyle anlatır:

“Eseri tercüme ederken ilmi kriterlerden ziyade edebi kıstaslara göre hareket etmiş bulunuyorum. Buna rağmen çeviride mümkün olduğu kadar cümlelere, hatta kelimelere sadık kalmışımdır. Çalışmama esas aldığım metin, Azerbaycanlı alimler Ferhad Zeynalov ve Samet Alizade tarafından yayımlanan, Oğuzca aslının transkripsiyonudur. Durakladığım yerler oldukça Dresden’den getirttiğim, orijinal metnin foto suretlerine başvurdum. (...)

Bana öyle geliyor ki, Dede Korkut Kitabı’nın bu tercümesi, şimdiye kadar çevirmiş olduğum edebi eserler arasındaki ehemmiyeti açısından, mütercim olarak meslek hayatımın zirvesini oluşturur. Buna cesaret etmekteki gayem, Türk dostlarıma karşı beslemekte olduğum minnet borcunun minik bir kısmını ödemektir.” (Schmiede, 1995: 14. Ayrıca, Schmiede, 1995: 7-8).

Türk milletine ve edebiyatına böyle sevgi besleyen bir Alman’ın yaptığı bu güzel tercümenin mükâfatı, daha doğrusu akıbeti ne olmuştur? Mütercimin bize telefonda üzülenek anlattığına göre, dağıtıma verilmemek suretiyle depolarda çürümeye terk edilmek... Evet, o zamanın yetkilileri, bu eserin dağıtılmasını –nedense- uygun bulmamış; bu yüzden söz konusu çeviri, ancak sınırlı bir okuyucu grubunun eline geçebilmiştir..

40- “D” Kitab-ı Dedem Korkut” Destanlarının Dresden Nüshası,

1. baskı, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, 196 s+ Dresden Nüshasının tıpkıbasımı.

Kitâb-ı Dedem Korkud’un Azerbaycan ve Türkiye’de çeşitli ilim adamları tarafından ele alınıp incelendiği, birden çok neşrin konusu, ayrıca bazı yerlerinde problemler bulunan çetin bir metin olduğu malûmdur. İşte bu zorlu işe girişen naşirlerden biri de Ahmed Schmiede’dir. Âlimlik iddiasında olmadığını ifade eden Schmiede, kendi çeviriyazısı hakkında bilgi verirken şunu belirtme gereği duymuştur: “Merhum Muharrem Ergin fakiri ‘Türk dilinin bilgin âşığı’ adlandırmakla isabet etmiştir. Bu yaşa gelinceye kadar İslâm’a ve Türklüğe hizmet iddiasıyla Allah’ın lufu ile ne karaladı isek, elbette belli bir bilgi birikimine dayanmakla beraber, aşkın kılavuzluğu ile yaptık.

Okurlarımızın bu noktayı gözönünde tutacaklarını, bizim varyantlarımızın iddia olmayıp sadece birer tekliften ibaret olduğunu düşüneceklerini ümit ederiz.”

Söz konusu yayında “Önsöz” olarak Bakü Devlet Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Süleyman Aliyarlı’nın “Dede Korkut Kitabı ve Tarih” başlıklı yazısına yer verilmiştir. Schmiede, Dede Korkut Kitabı’nı yeni harflere aktararak neşre hazırlarken Dresden nüshasını esas almış; destanî hikayelerin dilini günümüz Türkiye Türkçesine çevirmemiştir. Naşir, çalışmasında göz önünde bulundurduğu neşirlerden farklı kanaate sahip olduğunda kendi okuyuşunu koyu olarak belirtme yönüne gitmiştir.

41- Seydi Ali Reis, *Der Spiegel der Länder (Mir’âtü’l-memâlik)* Nach dem im Besitz der Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz-Orientabteilung - befindlichen Handschriften Diez A. 8°.181 und Diez A. 8°.28 in die deutsche Sprache übersetzt von H. Achmed Schmiede, 2007, 131 S.

Schmiede, Osmanlı denizcisi Seydi Ali Reis’in (ö. 1562), H. Friedrich von Diez tarafından 1815’te Almancaya tercüme edildiği bilinen “*Mir’âtü’l-memâlik*” (Memleketlerin Aynası) adlı eserini tekrar bu dile çevirmiştir. Eser mütercimim önsözyle başlıyor (s. 3-8). s. 9-128 arasında *Mir’âtü’l-memâlik*’in Almanca tercümesi yer alıyor. Sonunda (s. 129-131) “aga, akce, aşure, bey, el-Fatiha, gazel” gibi 45 dînî, tarihî isim ve terim kısaca tarif edilmiş. Mütercim, tercümesini meyana getirirken, *Mir’âtü’l-memâlik*’in Tercüman 1001 Temel Eser dizisi içinde Necdet Akyıldız tarafından hazırlanan baskısını da göz önünde bulundurmıştır.

42- *Chaireddin Barbarossa: Freibeuter und Admiral* (Barbaros Hayreddin: Korsan ve Amiral) Deutsch 2007, 445 s.

Ertuğrul Düzdağ tarafından 1971 yılında Tercüman 1001 Temel Eser dizisi içinde ve “*Barbaros Hayreddin Paşa’nın Hatıraları*” adıyla basılan iki cilt kitabın Almanca tercümesidir. Önsözden öğrendiğimize göre, Ahmed Schmiede bu eseri çevirmeye 2004 yılı haziranında başlamış ve çalışmasını aynı senenin sonunda (31 Aralık’ta) tamamlamıştır. Metnin ardından (s. 436-445) eserde geçen ve Alman okuyucular için izaha muhtaç bazı isimler, terimler, Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeler açıklanmıştır. “Allahü ekber, aghalar (ağalar), bachschisch (bahşiş), odschak (ocak) Yasin, zerde” bunlardan birkaçıdır.

43- Piri Reis, *Das Buch der Seefahrt*: [Bd. I+ II; deutsche Übersetzung ... der vierbändigen Ausgabe d. Fotowiedergabe der in der Hagia-Sophia-Bibliothek İstanbul ... unter der Kennung 2612 liegenden Handschrift ... (*Kitab-ı Bahriye*) / Piri Reis. Deutsch von H. Achmed Schmiede [Bad Neuenahr-Ahrweiler], [2009] 250, 105 S. + 1 CD-R (12 cm)

Ünlü Osmanlı haritacı ve denizcisi Pîrî Reis’in (ö. 1553) *Kitâb-ı Bahriyye* adlı eserinin Almancaya tercümesidir. Mütercim, tercümesini şu iki yazma nüshayı esas alarak yapmıştır: 1- Süleymaniye Ktp. Ayasofya Bölümü nr. 2612, 2- Besitz der Sächsischen Landes bibliothek Staats und Universität bibliothek Dresden (Dresd. Eb. 389). Kitapta önce Piri Reis ve eseri hakkında bilgi verilmiş (s. 3-10); bu başlangıçtan sonra *Kitâb-ı Bahriyye*’nin 1. (s. 11-250) ve 2. cildinin (s. 1-105) tercümesi sunulmuştur. Pîrî Reis’in bu eserini Bonn Üniversitesi Doğu Dilleri hocası Prof. Dr. Paul Kahle’nin de Almancaya

tercüme ettiği ve 1926'da Türkçe metniyle birlikte yayınladığı bilinmektedir. (Kahle'nin bu neşri hk. bir tanıtma yazısı için bk. Köprülüzâde Mehmed Fuad, 1928: 506-508).

SONUÇ

Ahmed Schmiede'nin tercüme ederek yayınladığı veya neşre hazırladığı eserler topluca gözden geçirildiğinde, bunların mühim bir kısmının Almanlara yahut Almanca bilenlere İslâm'ı, *Kur'ân*'ı, Hz. Peygamberin hayatını, İslâm dünyasını tanıtmak gayesini taşıdığı görülür. Onun kitap hacmindeki yayınlarının bir kısmı ise Türk kültür ve edebiyatına dair tercümelerdir. Schmiede'nin gençlik çağından ömrünün son yıllarına kadar alâkadar olduğu ve yayın yaptığı bir saha da Türk dünyası, bilhassa Azerbaycan edebiyatıdır. O, Azerî edebiyatını Türkiye'de, Türk edebiyatını Azerbaycan'da, her iki ülke edebiyatını Almanya'da tanıtmaya çalışmış; bu konularda yıllar boyunca çok sayıda yayın yapmıştır.

Ahmed Schmiede, bir taraftan işaret ettiğimiz mevzulara dair onlarca kitap telif veya tercüme edip bastırırken, diğer taraftan Türkiye, Azerbaycan ve Almanya'daki çeşitli yayın organlarında pek çok makale de yayınlamış; ayrıca radyo programları yapmış; konferanslar vermiş; böylece 75 yıllık ömrünün elli küsur senesini İslâm dinini aslî kaynaklarına dayalı olarak tanıtmak, ilmî, edebî eser yazma, çevirme ve neşretme bakımından son derece verimli geçirmiş gayretli bir insan, mütercim ve yazardır. O, "Türk gibi Müslüman" olması dolayısıyla millî ve manevî değerlere bağlı Türkler, Almancaya İslâmî, edebî eser tercümelere sayesinde Müslüman olmuş yahut İslâma ve Türk edebiyatına ilgi duyan Almanlar, Azerbaycan edebiyatına dair çalışmalarından ötürü ise Azerî edebiyatseverler arasında tanınan ve sevilen bir şahsiyettir. Eserleri okundukça anılacak, faydalanılacak ve tesirleriyle yaşayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acer, Abdurrahman. (2008), *Türkçe'nin Müdâfaası*, Sebil yayını, İstanbul.
- Akpınar, Yavuz. (2011), "Bahtiyar Vahabzade: Hayatı, Eserleri, Türkiye'de Tanınması", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 31, s. 11-22.
- "Almanya". (1959), *İslâm*, Ocak-Şubat, Sayı 23, s. 22.
- "Almanya'da İslâm Merkezi". (1962), *Sebilürreşad*, Mayıs, c. 15, Sayı 335, s. 157.
- "Almanya'da Yeni Bir Cami". (1967), *İslâm Medeniyeti*, 15 Kasım, yıl 1, Sayı 4, s. 48.
- Aras, Orhan. (2013), *Kâşgar'dan Berlin'e Portreler ve Kitaplar*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Dağlı, Hızır. (1977), "Açılan sabahlara selâm", *Türk Edebiyatı*, Ekim, Sayı 48, s. 26-27.
- Erdoğan, Ahmet. (1977), "Azerbaycan Masalları Alman Dilinde", *Türk Edebiyatı*, Kasım Sayı 49, s. 26-27.
- Ertem, "Rekin. (1967), "İnanmak İstiyorum", *İslâm Medeniyeti* dergisi, Eylül, Sayı 2, s. 35.

- Eygi, Mehmet Şevket. (2005), “50 Bin Yassı Kadayıf”, *Millî Gazete*, 26 Aralık, Pazartesi, s. 3.
- Güzel, Abdurrahman. (1977), “Bibliyografya: Türkische Dichtung im Dienst am Islam: Türk Şiirinin İslâm’a Hizmeti ve H. Achmed Schmiede”, *Türk Kültürü*, Şubat, yıl XV, Sayı 172, s. 253-255.
- Güzel, Abdurrahman. (1977), “Türk Şiiri ve Türk Masalları Sahasında Yazılan İki Eser”, *Ankara Ticaret Odası Dergisi*, Eylül- Ekim 1977, s. 41-49.
- “Haberler- Almanya” (1960). *İslâm*, yıl 5, Sayı 38, Kasım, s. 64.
- İşık, İhsan. (2006), *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara.
- İslâm* (1964), yıl 8, Sayı 78, Mart, s. 190.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad. (1928), “Kitâbiyât Tenkîd ve Tahlilleri”, *Türkiyat Mecmuası*, 1926, C. 2, s. 506-508.
- Mısıroğlu, Kadir. (1995), *Geçmiş Günün Elerken -II-*, Sebil yayını, İstanbul.
- Özbalcı, Mustafa. (2011), “Yarım Kalmış Bir Proje: ‘1000 Temel Eser’ Dizisi”, *Türk Yurdu* dergisi, Haziran, Sayı 286, s. 126-138.
- Schmiede, H. Ahmed. (1989), “Başbakan Sayın Turgut Özal’a Açık Mektup”, *Türk Edebiyatı*, Temmuz, Sayı 189, s. 21.
- Schmiede, H. Ahmed. (1995), “Dede Korkut Alman Dilinde”, *Türk Edebiyatı*, Haziran, Sayı 260, s. 14.
- Schmiede, H. Ahmed. (1995), “Dede Korkut artık Almanca ‘Soyluyor’”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Haziran, Sayı 102, s. 7-8.
- Schmiede, H. Ahmed. (1968), “İçki düşmanı bir Alman Halkşâiri”, *Yeşilay*, Mayıs, Sayı 414, s. 20-21.
- Schmiede, H. Ahmet. (1982), “Türkçe üzerine...”, *Türk Edebiyatı*, Ocak, Sayı 99, s. 40-41.
- Schmiede, H. Ahmed. (1976), *Türk Şiirinin İslâm’a Hizmeti ve H. Achmed Schmiede*, derleyen M. Pertev Zapsu), İrfan Matbaası, İstanbul.
- Schmiede, Achmed. (1991), *Zülmette Veten Duyğuları*, Kızıl Rus ve Şahlık İran İstibdadı Yıllarında Azerbaycan Şiirinden Örnekler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Soymen, Mehmet. (1955), *Cep İlmihali*, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, Ankara.
- TDEA, (1990). “Schmiede, Hanspeter Ahmed”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh yayını, İstanbul, C. 7, s. 472-473.